

ויקרא פרק כה

א וידבר יהוה אל־משה בְּהַר סיני לאמר: ב דבר אל־בני ישראל ואמרת אליהם פי תבאו אל־הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת ליהוה: ג שש שנים תזרע שָׂדֶךְ וְשש שנים תזמר פְּרֹמֶךְ וְאֶסְפֹּת אֶת־תְּבוּאָתָה: ד וּבשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית שַׁבַּת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לְאֶרֶץ שַׁבַּת לַיהוָה שָׂדֶךְ לֹא תִזְרַע וְכַרְמֶךָ לֹא תִזְמַר: ה את סְפִיחַ קִצִּירְךָ לֹא תִקְצֹר וְאֶת־עֵנְבֵי נִזְרֶךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לְאֶרֶץ: ו וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאֶרֶץ לָכֶם לְאֹכְלָהּ לָהּ וְלַעֲבָדָהּ וְלַשְׂכִּירָהּ וְלַחֹשֶׁבֶד הַגֵּרִים עִמָּךְ: ז וְלִבְהֵמָתְךָ וְלַחֵיזָה אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ תִּהְיֶה כְּל־תְּבוּאָתָה לְאֹכֶל: ח ח וְסִפְרָתְךָ לָהּ שִׁבְעַת שָׁבַת שָׁנִים שִׁבְעַת פְּעָמִים וְהָיָה לָהּ מִי שִׁבְעַת שָׁבַת שָׁנִים תִּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה: ט וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפָר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂרֵי הַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַפְּפָרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל־אַרְצְכֶם: י וְקִדְשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וְקִרְאתֶם דְּרוֹר בְּאֶרֶץ לְכָל־יִשְׂרָאֵל יוֹבֵל הוּא תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבַּתְּם אִישׁ אֶל־אֶחָיו וְאִישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ תִּשְׁבוּ: יא יוֹבֵל הוּא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם לֹא תִזְרְעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת־סִפְיָהּ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נְזִירָהּ: יב פִּי יוֹבֵל הוּא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה תֹאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָה: יג בְּשַׁנַּת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תִּשְׁבוּ אִישׁ אֶל־אֶחָיו:

1. שפת אמת, פרשת בהר

תרמ"ו (1886)

ענין שמיטין ויובלות להר סיני. ע"פ המד' ברכו ה' מלאכיו כו' עושי דברו. בשומרי שביעית הכ' מדבר כו'. וחז"ל דרשו כשהקדימו בני נעשה לנשמע אמר הקב"ה מי גילה לבני רז שמה"ש משתמשין כו'. כי בני"ה היו מוכנים בקבלת התורה להיות כמלאכי השרת כי באמת גם התחוננים שלוחיו של מקום הם דהכל לכבודו ברא. רק ההפרש הוא שהמלאך אין בו דבר אחר רק זה השליחות. ונק' כולו מלאך ע"ש השליחות. ולפי שבטל במציאות אליו ית' לכן ניזון מזיו השכינה כמו שעתידין צדיקים להיות בעוה"ב. ובני"ה בקבלת התורה היו מוכנים ג"כ לזה. לכן ניזונו מלחם שמה"ש אוכלין כנ"ל. כי באמת בזעת אפיך תאכל לחם היא הקללה לאחר החטא ומקודם הי' כל אכילת אדם מגן עדן. וכמו כן היו בני"ה מוכנים להיות בהר סיני. וכ"כ אמרתי אלהים אתם כו'. אך גם אחר החטא נשאר לבני"ה זמנים שמתעורר להם זה הכח הראשון וכמו בש"ק שמבטלין מכל מלאכה ומוכנים רק לעבודת הש"י. לכן המזון ביום ש"ק הוא בקדושה. ובזמן שהיו שמיטין ויובלות הי' כל שנה שנת שבתון ולא היו עוסקין בזריעה וקצירה. דאיתא בגמ' פלוגתא דר"ש ור' ישמעאל רש"א אפשר אדם זורע בשעת הזריעה כו' תורתו אימת נעשית כו' ור"י אומר הנהג מנהג דרך ארץ ואחז"ל הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם. ובאמת זה הוא אחר החטא כמ"ש במ"א במשנה אם אין תורה אין ד"א זה הי' קודם החטא. ואח"כ אם אין ד"א אין תורה כמ"ש וישכן מקדם כו' לשמור כו' דרך עה"ח ודרשו חז"ל מכאן שד"א קדמה לתורה ע"ש. ובשמיטין ויובלות ושבתות יש לבני"ה הארה מדרך הראשון שקודם החטא. ולכן היו שובתין בזמנים הללו והיו חוזרין למדרגה הראשונה שקיבלו בהר סיני. וזה עיקר החירות ביובל דכ' ושבתם איש אל אחוזתו כו' שהי' להם דביקות בשורשם. ולכן שומרי שביעית נק' מלאכיו עושי דברו שאין להם רק זה השליחות ואין עוסקין בדרך ארץ כלל רק כמלאכי השרת. ולכן הי' המזון שלהם ע"פ נס ואיתא בספרים בפ' וכ"ת מה נאכל כו' כי רצונו ית' הי' שלא ירהרו כלל ואז היו נהנים ממעשה נסים ממש וע"י השאלה הוצרך להיות המזון בדרך ברכה. ויתכן לומר הואיל ואין דרך נס להיות בפרסום כדאיתא גבי אלישע. ולכן אם לא ישאלו כלל הי' המזון בנס ממש וכמו המן לחם מן השמים. וכת' והיתה שבת הארץ לכם לאכלה. פי' אכילת השמיטה לא יהי' ע"י הכנת האדם רק ע"י המנוחה והוא בחי' עונג שבת:

2. ויקרא רבה פרשה א

א ויקרא אל משה רבי תנחום בר חנילאי פתח (תהלים קג) ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו וגו' במה הכתוב מדבר אם בעליונים הכתוב מדבר והלא כבר נאמר ברכו ה' כל צבאיו הא אינו מדבר אלא בתחוננים עליונים ע"י שהן יכולין לעמוד בתפקידיו של הקדוש ב"ה נאמר ברכו ה' כל צבאיו אבל תחוננים ע"י שאינן יכולין לעמוד בתפקידיו של הקב"ה לכך נאמר ברכו ה' מלאכיו ולא כל מלאכיו, ד"א נקראו הנביאי' מלאכים הה"ד (במדבר כ) וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים וגו' וכי מלאך ה' היה והלא משה היה [ולמה קורא אותו מלאך אלא מכאן שהנביאי' נקראי' מלאכים ודכוותיה (שופטים ב) ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הבוכים וכי מלאך היה והלא פנחס היה ולמה קורא אותו מלאך אלא א"ר סימון פנחס בשעה שהיתה רוח הקודש שורה עליו היו פניו בוערות כלפידים, ורבנן אמרי אשתו של מנוח מה היתה אומרת לו (שם שופטים יג) הנה איש אלהים בא אלי ומראהו כמראה מלאך האלהים, כסבורה בו שהוא נביא ואינו אלא מלאך, אמר רבי יוחנן מבית אב שלהן נקראו הנביאים מלאכים הה"ד (חגי א) ויאמר חגי מלאך ה' במלאכות ה', הא ע"כ אתה למד שמבית אב שלהן נקראו הנביאים מלאכים.] (תהלים

קג) גבורי כח עושי דברו במה הכתוב מדבר א"ר יצחק בשומרי שביעית הכתוב מדבר, בנוהג שבעולם אדם עושה מצוה ליום א' לשבת אחת לחודש א' שמא לשאר ימות השנה ודין חמי חקליה ביירה כרמיה ביירה ויהבי ארנונא ושתיק [וזה רואה את שדהו בור, כרמו בור ומשלם מס ושותק] יש לך גבור גדול מזה וא"ת אינו מדבר בשומרי שביעית נאמר כאן עושי דברו ונאמר להלן (דברים טו) וזה דבר השמיטה מה דבר שנאמר להלן בשומרי שביעית הכתוב מדבר אף דבר האמור כאן בשומרי שביעית הכתוב מדבר, עושי דברו, רבי הונא בשם ר' אחא אמר בישראל שעמדו לפני הר סיני הכתוב מדבר שהקדימו עשייה לשמיעה ואמרו (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, לשמוע בקול דברו.

[א"ר תנחום בר חנילאי בנוהג שבעולם משוי שקשה לא' נוח לשנים ולשני' נוח לארבע או שמא משוי שקשה לס' רבוא נוח לאחד, כל ישראל עומדים לפני הר סיני ואומרים (דברים ח') אם יוספים אנחנו לשמוע וגו' ומשה שומע קול הדבור עצמו וזיה, תדע לך שהוא כן שמכולן לא קרא אלא למשה לכך נאמר ויקרא אל משה.]

3. תהלים פרק קג

כ פָּרְכוּ יְהוָה מְלֹאכָיו גְּבֹרֵי כַח עֲשֵׂי דְבָרוֹ לְשִׁמְעַע בְּקוֹל דְּבָרוֹ: כֹּא פָּרְכוּ יְהוָה פְּלִמְעֵשִׂיו מְשַׁלְּתוּ אֶת־יְהוָה: כב פָּרְכוּ יְהוָה | פְּלִמְעֵשִׂיו בְּכָל־מְקוֹמוֹת מְשַׁלְּתוּ בְּרַכִּי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה:

4. שבת פח.

אמר רבי אלעזר: בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן: מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו? דכתיב (תהלים קג) ברכו ה' מלאכיו גברי כח עושי דברו לשמע בקול דברו, ברישא עשי, והדר לשמע.

5. ברכות לה:

רבי חנינא בר פפא רמי: כתיב (הושע ב') ולקחתי דגני בעתו וגו', וכתיב: (דברים י"א) ואספת דגנך וגו'! לא קשיא: כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום. תנו רבנן: ואספת דגנך, מה תלמוד לומר לפי שנאמר: (יהושע א') לא ימוש ספר התורה הזה מפיו, יכול דברים ככתבן? תלמוד לומר: ואספת דגנך הנהג בהן מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל. רבי שמעון בן יוחי אומר: אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורע בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא: בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר: (ישעיהו ס"א) ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'. ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי עצמן, שנאמר: (דברים י"א) ואספת דגנך ולא עוד, אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן, שנאמר: (דברים כ"ח) ועבדת את אויבך וגו'. אמר אביי: הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחי ולא עלתה בידן.

6. שבת לג:

...אזל הוא [רבי שמעון בן יוחאי] ובריהו טשו בי מדרשא. כל יומא הוה מייתי להו דביתהו ריפתא וכוזא דמיא וכרכי. כי תקיף גזירתא, אמר ליה לבריה: נשים דעתן קלה עליהן, דילמא מצערי לה ומגליא לן. אזלו טשו במערתא. איתרחיש ניסא איברי להו חרובא ועינא דמיא. והוה משלחי מנייהו, והוה יתבי עד צוארייהו בחלא, כולי יומא גרסי, בעידן צלויי לבשו מיכסו ומצלו, והדר משלחי מנייהו כי היכי דלא ליבלו. איתבו תריסר שני במערתא. אתא אליהו וקם אפיתחא דמערתא, אמר: מאן לודעיה לבר יוחי דמית קיסר ובטיל גזרתיה? נפקו. חזו אינשי דקא כרבי זורעי, אמר: מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה! כל מקום שנותנין עיניהן מיד נשרף. יצתה בת קול ואמרה להם: להחריב עולמי יצאתם? חיזרו למערתכם! הדור אזול.

איתיבו תריסר ירחי שתא. אמרי: משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חדש. יצתה בת קול ואמרה: צאו ממערתכם! נפקו, כל היכא דהוה מחי רבי אלעזר הוה מסי רבי שמעון. אמר לו: בני, די לעולם אני ואתה.

בהדי פניא דמעלי שבתא חזו ההוא סבא דהוה נקיט תרי מדאני אסא, ורהיט בין השמשות. אמרו ליה: הני למה לך? אמר להו: לכבוד שבת. ותיסגי לך בחד? חד כנגד זכור, וחד כנגד שמור. אמר ליה לבריה: חזי כמה חביבין מצות על ישראל! יתיב דעתייהו.)

II

ויקרא כה

כ וכי תאמרו מה־נאכל בִּשְׁנֵה השְׁבִיעַת הַן לֹא נִזְרַע וְלֹא נֶאֱסַף אֶת־תְּבוּאָתָנוּ: כֹּא וְצוֹיֹתֵי אֶת־בְּרַכְתֵּי לָכֶם בִּשְׁנֵה השְׁשִׁיית וְעֲשׂוֹת אֶת־הַתְּבוּאָה לְשִׁלֵּשׁ הַשָּׁנִים: כִּב וְזָרְעֶתֶם אֶת הַשְּׁנֵה השְׁמִינִת וְאָכַלְתֶּם מִן־הַתְּבוּאָה לְשֵׁן עַד | הַשְּׁנֵה הַתְּשִׁיעַת עַד־בּוֹא תְּבוּאָתָה תֹאכְלוּ לֶשֶׁן: כִּג וְהָאָרֶץ לֹא תִמְכַר לְצַמְחַת פִּי־לֵי הָאָרֶץ פִּי־גֵרִים וְתוֹשְׁבִים אִתָּם עַמְדִי: כִּד וּבְכֹל אָרֶץ אֲחֻזְתְּכֶם גְּאֻלָּה תִתְּנוּ לְאָרֶץ:

7. שפת אמת, פרשת בהר

תרל"ז (1877)

בפסוק וכי תאמרו מה נאכל כו'. בס' נועם אלימלך בשם אחיו ז"ל כי ע"י השאלה יצטרך המקום לצוות את הברכה כו' ע"ש. וביאור הדברים דמה קושיא היא זו מה נאכל. מאן דיהיב חיי יהיב מזונא. אך כי אם יהי' קיום בני ע"פ נס ואין כל הדורות ראויין לנסים לכן יאמרו מה נאכל. והתירוץ שיהי' בדרך ברכה וברכה היא קצת בטבע. אך באמת צריכין בני לידע כי הנסים והטבעים הכל אחד ובאמת אין נס גדול ונפלא כמו הטבע שהוא הגדול שבנפלאות המושגים לנו. ואז כשזו האמונה מתברר לבני אין עסק להיות ניזון ע"פ נס. רק וכי תאמרו כו' אז וצוית כו' כנ"ל. ונס הוא לשון הרמה פי' שהיא הנהגה מתרוממת מהנהגת הטבע ומיוחד לבני. וכ"כ המהר"ל כי כמו שיש סדר להטבע כן יש סדר להנסים. וסדר זה מיוחד לבני כנ"ל. ובאמת הדורות שנעשה להם הנסים הי' קבוע בהם האמונה והיה שוה להם הטבע והנסים. לכן נהג הש"י עמהם בנסים כנ"ל:

8. נועם אלימלך, פרשת בהר

וכי תאמרו מה נאכל בשנה כו' וצוית את ברכתי לכם כו' בשם אחי החסיד המפורסם ויש לדקדק היות שהתורה יצאתה בכאן מדרכה שדרך הקרא לכתוב איזה יתור לשון בפסוק אפילו אות א' ועל ידי זה מתורץ כמה קושיות אבל הקשיא לא נכתב בעצמה בתורה וכאן נכתב הקושיא בתורה וטוב היה שלא לומר כי אם וצוית את ברכתי וממילא לא יקשה שום אדם לומר מה נאכל ונראה שהשם יתברך ברוך הוא כשברא את העולם השפיע מטובו צינורות מושכין שפע לצרכי בני אדם ודרך השפע שלא להפסיק כלל אלא כשהאדם נופל ממדרגתו ואין לו בטחון בבוא ברוך הוא המשגיח אמיתי הזן ומפרנס בריות בלי הפסק כלל אז עושה האדם ההוא במחשבתו ההיא אשר לא מטוהר פגם חלילה בעולמות עליונים ומתישין כח פמליא של מעלה ר"ל ואז נפסק השפע חלילה וצריך השם יתברך ברוך הוא לצוות מחדש השפע שתלך כמו מתחילת הבריאה וזה הוא וכי תאמרו כו' שהתורה מלמדת לאדם דרכי השם שיהיה שלם בבטחונו על אלהיו ולא יאמר כלל מה יאכל כי כאשר חלילה יפול מן הבטחון לחשוב מה יאכל הוא עושה פגם חלילה בהשפע ואטרחו כלפי שמיא לצוות מחדש וכי תאמרו פירוש כאשר תאמרו כך ואז תטריחו אותי וצוית כו' אלא לא תתנהגו כך ותבטחו בה' בכל לבבכם ואז תלך השפע בלי הפסק כלל תמיד לא יחסר כל (בה:)

9. מהר"ל, גבורות ה, עמוד יב

והדבר התבאר למעלה, כי הנסים הם מסודרים מאתו יתברך גם כן, ואין הנסים שנוי הסדר ולכך היה לנסים בתחילת הבריאה סדר כמו שהיה סדר לטבע. וזה עיקר הפירוש מה שאמרו תנאי התנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית לומר שיש לנסים סדר מסודר גם כן. ועוד כאשר הטבע משתנה לפעמים בזמן מן הזמנים, אין זה שינוי כי דבר זה שהוא לפי שעה אין כאן בטול הטבע כלל. וזה שאמרו ז"ל (שבת קי"ח) האומר הלל בכל יום כאלו מחרף ומגדף. פירוש כי ההלל תקנו על הנסים ועל הנפלאות שהשם יתברך עושה בעולמו, ומי שאמר הלל בכל יום, כלומר שהוא יתברך עושה נסים בכל יום מחרף ומגדף, שהרי אומר העולם אינו נוהג על הסדר והכל שלא כטבע ושלא כסדר הראוי לפי מנהגו של עולם, ואין חכמה וסדר אל הנבראים שנבראו בשמו ואין ספק שזהו חרוף. אלא אם שנוי הטבע והנס הוא בזמן מן הזמנים ואין זה תמידי, דודאי אם הוא בזמן אחד אין זה יציאה מן מנהגו של עולם, אבל אם אומר ההלל בכל יום הרי לא היה לעולם סדר מסודר ואין לנמצאות קיום.

10. מי השילוח, פרשת בהר

"והיתה שבת הארץ לכם לאוכלה"

הנה השי"ת מראה לישראל שהחיים של ישראל הוא היפך מן הטבע, שעל פי הטבע צריך האדם לעשות פעולות ומזה יקבל השפעה וזה הוא רק בעכו"ם שאין החיים שלהם מהצמצום והשביתה, אבל חיים של ישראל הוא למעלה מתפיסת עולם הזה, שעיקר השפעה מקבלים מהצמצומים והשביתה ששבתים בשביעית מעבודת הארץ, וכן מזה שמוסיפים מחול על הקודש בערב שבת מזה בא להם השפעה מרובה, וזה הוא והיתה שבת הארץ לכם לאוכלה, שמהשביתה יקבלו השפעה טובה שבהשביתה צפון רוב טובה.